

SIMONA VYNIAUTAITĖ
Lietuvių kalbos institutas

Mokslinių tyrimų kryptys: geolingvistika, dialektologija,
sociolingvistika.

9-ASIS TARPTAUTINIS DIALEKTOLOGIJOS IR GEOLINGVISTIKOS KONGRESAS

2018 m. liepos 23–27 d. Vilniuje vyko 9-asis Tarptautinis dialektologijos ir geolingvistikos kongresas. Šis mokslinis renginys sulaukė dialektologijos ir geolingvistikos srities mokslininkų ir svečių iš 28 pasaulio valstybių. Kongresą organizavo Lietuvių kalbos institutas, jo partneriai – Vilniaus universitetas, Šiaulių universitetas ir Lietuvos mokslų akademija.

Kongreso iniciatorė – Tarptautinė dialektologijos ir geolingvistikos asociacija (angl. *International Society for Dialectology and Geolinguistics* (SIDG); plačiau žr. <http://www.geo-linguistics.org/index.html>). Pirmasis toks kongresas surengtas 1993 m. Budapešte (Vengrija). 1997 m. kongresas vyko Amsterdame (Nyderlandai), 2000 m. – Liubline (Lenkija), 2003 m. – Rygoje (Latvija), 2006 m. – Bragoje (Portugalija), 2009 m. – Maribore (Slovėnija), 2012 m. – Vienoje (Austrija), 2015 m. – Famagustoje (Šiaurės Kipro Turkų Respublika). Kas trejus metus vis kitoje Tarptautinės dialektologijos ir geolingvistikos asociacijos veikloje dalyvaujančioje šalyje surengiamų kongresų tikslas yra tarptautinis dialektologijos ir geolingvistikos kryptis plėtojančių institucijų ir mokslininkų bendradarbiavimas, pasidalijimas teoriniais, metodologiniais požiūriais, mokslinės diskusijos.

Penkias dienas vykusiame kongrese pranešimų klausytasi plenariniame posėdyje (liepos 23 d.) ir dešimtyje sekcijų (liepos 24 d., 25 d., 27 d.), apibendrinamosioms diskusijoms skirtas baigiamasis posėdis (liepos 27 d.). Vieną iš mokslinio renginio dienų (liepos 26 d.) dalyvauta pažintinėje kultūrinėje programoje, kuri taip pat yra Tarptautinės dialektologijos ir geolingvistikos asociacijos organizuojamų kongresų dalis.

Per kongreso atidarymą Lietuvių kalbos institute dalyvius ir svečius sveikino Lietuvių kalbos instituto direktorė dr. Albina Auksoriūtė, Lietuvos Respublikos Seimo Užsienio reikalų komiteto narys Audronius Ažubalis, Lietuvos

Respublikos Vyriausybės kanclerio pirmasis pavaduotojas Deividas Matulionis, Tarptautinės dialektologijos ir geolingvistikos asociacijos leidžiamo žurnalo redaktorė Astrid van Nahl, taip pat Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto dekanė prof. dr. Meilutė Ramonienė, Lietuvos mokslų akademijos viceprezidentas akademikas Zenonas Dabkevičius. Perskaitytas Tarptautinės dialektologijos ir geolingvistikos asociacijos prezidentės Marios-Pilar Perea sveikinimo laiškas, išklaustyta Šiaulių universiteto mokslo ir meno prorektorės prof. dr. Ingridos Šaulienės sveikinimo vaizdo įrašas.

Plenariniame posėdyje pranešimus skaitė kviestiniai pranešėjai.

Prof. dr. Fransas Hinskenas iš Mertensio instituto ir Amsterdamo laisvojo universiteto (Nyderlandai) pranešime „Dialektologija ir kalbos variantiškumo tyrinėjimai. *Quo vadis?*“ (angl. *Dialectology and the study of language variation. Quo vadis?*) aptarė kai kuriuos dialektologijos raidos aspektus. Jis pabrėžė, kad dialektologija jau nebėra mokslas, griežtai atsiribojęs nuo moderniosios lingvistikos. Socialinis aspektas, kiekybinių metodų įtraukimas, kognityvinis požiūris – tai vieni iš dialektologiją papildančių dėmenų. Tiriamųjų objektų ir metodų kaita gali turėti įtakos tradicinių dialektų kraštovaizdžių pokyčiams, naujųjų tarmiųjų darinių ar dialektų kontinuumo išryškėjimui. Pranešėjas svarstė, kaip kalbos variantiškumas, atsiradę nauji jo tipai galėtų būti tyrinėjami, kokie iššūkiai laukia ateities tarmiųjų tyrimuose.

Dr. Chriso Montgomery iš Šefildo universiteto (Didžioji Britanija) pranešimas „Percepcija: kodėl turime suprasti, bet suprasti sunku“ (angl. *Perception: Why we need to understand it, and the difficulties in doing so*) buvo skirtas perceptyviajai dialektologijai. Lektorius, išryškindamas percepcijos tyrimų vietą kalbos variantiškumo tyrimų istorijoje, pabrėžė, kad percepcijos suvokimas yra svarbus kalbos modeliams, taip pat dialektų kaitai suprasti. Holistiškai suprantant kalbos variantiškumą ir kaitą, autoriaus nuomone, reikia atsižvelgti į percepcijos vaidmenį ir ieškoti būdų, kaip geriau integruoti tiek pačios kalbos, tiek jos percepcijos tyrimus.

Kviestinis pranešėjas iš Liuksemburgo universiteto dr. Christophas Purschke pranešime „Dialektologija tampa skaitmenine. Regioninio variantiškumo įtraukimas į anoniminę socialinių medijų komunikaciją“ (angl. *Dialectology goes digital. Tapping regional variation in anonymous social media communication*) pristatomu tyrimu siekė diskutuoti dėl kompiuterinės sociolingvistikos ir prisidėti prie šios naujos srities. Pasak pranešėjo, dauguma variantinės lingvistikos tyrimų grindžiami tradiciniu požiūriu, duomenys analizuojami taikant jau pripažintą, įsitvirtinusią metodologiją, o kompiuterinėje lingvistikoje beveik neatsižvelgiama į kalbos variantiškumo socialinį sąlygiškumą. Taigi ir sociolingvistikos, ir kompiuterinės lingvistikos požiūriai galėtų būti įtraukiami į kalbos variantiškumo tyrimus.

Lietuvos dialektologams atstovavusi prof. dr. Danguolė Mikulėnienė supažindino su Lietuvių kalbos institute sukurtu multimodaliuoju (daugiamačiu) sociogeolingvistiniu modeliu, kuris pastaraisiais metais Lietuvoje pradėtas taikyti regioninio kalbos variantiškumo tyrimuose. Pranešimo „Regioninio kalbos variantiškumo tyrimų multimodalusis sociogeolingvistinis modelis: XXI a. pradžios lietuvių kalbos atvejis“ (angl. *Multidimensional sociogeolinguistic model for regional language variation studies: Lithuanian case at the beginning of the 21st century*) autorė išskyrė tris svarbiausius tyrimo lygmenis: 1) tarmių tradicinių kalbos duomenų atrankinę analizę; 2) kalbinės aplinkos ir sociokultūrinių tinklų studijas; 3) kalbos vartotojų nuostatų ir viešosios nuomonės tyrimą. Čia taikomi dialektometrijos metodai, kiekybinė analizė leidžia išvengti galimo tyrėjo subjektyvumo ir dialektofilinio požiūrio.

Dar vieno kviestinio pranešėjo – prof. dr. Juano-Andrésos Villenos-Ponsodos iš Ispanijoje įsikūrusio Malagos universiteto pranešimą „Geolingvistikos ir dialektologijos duomenų patikimumo dilema atliekant sociolingvistinius tyrimus. /θ/ skilimo Andalūzijos ispanų kalboje atvejis“ (angl. *The dilemma of the reliability of geolinguistic and dialectological data for sociolinguistic research. The case of the Andalusian demerger of /θ/*) perskaitė dr. Jurgita Jaroslaviėnė. Nagrinėta geolingvistinių, dialektologinių ir sociolingvistinių duomenų sąsaja remiantis Andalūzijos regiono kalbos vartotojų kalbine bei kultūrine situacija. Mokslininkas pabrėžė, kad sociolingvistiniai duomenys grindžiami sociologine prielaida apie atranką ir variaciją, o tai nesuderinama su pamatiniais geolingvistiniais ir dialektologiniais duomenimis. Autorius svarstė, koku mastu geolingvistiniai ir dialektologiniai duomenys gali būti patikimi, siekiant retrospektyviai sekti variantiškumo istoriją ir tam tikrus kalbinius pasikeitimus.

Po plenarinio posėdžio kongresas tęsė darbą dešimtyje sekcijų. Viena iš jų – „Perceptyvioji dialektologija: kiekybinės ir kokybinės perspektyvos“. Sekcijoje M. Schmalz (Šveicarija) pristatė naują metodologinį požiūrį, G. Múcsková (Slovakija) kalbėjo apie liaudies dialektologiją kaip šaką, papildančią perceptyviąją dialektologiją, D. Aliūkaitė (Lietuva) analizavo objektyvųjų ir subjektyvųjų tarmiškumą Lietuvoje.

Sekcijoje „Tarpkalbinė dialektologija: daugiakalbis ir daugiakultūris variantiškumas“ L. Balode (Latvija), T. Jakop (Slovėnija), M. Nevaci (Rumunija), N. Saramandu (Rumunija), I. Metsmägi (Estija), V. Oja (Estija), Ch. Schneider (Šveicarija) skaitė pranešimus apie kalbų įtakas, tarmių konvergenciją. R. Kvašytė (Lietuva) pristatė lietuvių kalbinę situaciją ir sociokultūrinius tinklus Latvijoje, H. Suzuki (Norvegija) supažindino su geolingvistiniais tibetiečių tarmės, o Y. Asahi (Japonija) – su japonų diasporų kalbinių variantų tyrimais. E. Zuloaga (Ispanija) kalbėjo apie geografinio kriterijaus riziką aiškinant praeitį (remtasi

baskų atveju). M. Bouzouita (Belgija) ir V. Casanova (Belgija) nagrinėjo poseisvus, V. Lara Bermejo (Šveicarija) – komitatyvus.

Sekcijoje „Tarminiai šaltiniai: tekstai, žodynai, atlasai, korpusai“ gilintasi į lietuvių, estų, japonų, olandų tarmių žodynų, atlasų istoriją ir dabartinę situaciją. Įžvalgomis dalinosi J. Švambarytė-Valužienė (Lietuva), M. L. Kalvik (Estija), M. Kendla (Estija), K. Tomosada (Japonija), H. Iwaki (Japonija), M. Matsuda (Japonija), N. Siokawa (Japonija), C. I. Floarea (Rumunija), J. Corbera Pou (Ispanija). Žodynų, atlasų skaitmeninio galimybes ir problemas, skaitmeninės kartografijos iššūkius aptarė J. Van Keymeulen (Belgija), V. De Tier (Belgija), D. Brozović (Kroatija), šiai tematikai skirtas ir M. P. Pereos (Ispanija) pranešimas.

„Dialektai erdvėje ir laike“ – tai dar viena sekcija, kurioje kalbėta ir diskutuota apie olandų, austrų, ispanų, italų, japonų, kinų, baskų, slovākų, latvių, lietuvių tarmes. Tarmės vertintos istoriniu aspektu, taip pat įvairiais požiūriais aptarta XXI a. susidariusi situacija. Dėmesys kreiptas į tarmių pasikeitimus, kuriems įtakos turi laikas ir kalbiniai kontaktai, kalbinę tarmiškai kalbančių saviemonę. Aiškintas žodžių tarminiuose tekstuose vidurkio skaičiavimo metodas. Šioje sekcijoje pranešimus skaitė A. Daina (Latvija), L. Markus-Narvila (Latvija), W. Heeringa (Nyderlandai), F. Hinskens (Nyderlandai), Ch. Schrödl (Vengrija), H. Ueda (Japonija), Y. Ebata (Japonija), U. Goiriena Lorea (Ispanija), G. Kačiuškienė (Lietuva), M. Cerruti (Italija), M. Endo (Japonija), J. Pabrėža (Lietuva), M. Padilla-Moyano (Prancūzija).

Kongrese taip pat dalintasi įžvalgomis sekcijoje „Tarminis kūrybiškumas ir raštingumas XXI amžiuje: poreikis, galimybė, būtinybė“. K. Geyeri (Danija) aptarė tarminių posakių žodynus kaip tiesioginį liaudies dialektologijos tyrimų šaltinį, o A. Mlekodaj (Lenkija) – tarminės literatūros tyrinėjimus kaip dialektologijai pravartų, ją papildantį dėmenį. J. Zabarskaitė (Lietuva) pateikė tarmės, galinčios būti kūrybiškumo elementu, sampratą.

Sekcijos „Teorinė dialektologija: tarmės (de)konstrukcija ir (de)konceptualizacija“ posėdyje tarmės nagrinėtos įvairiais teoriniais aspektais. Pranešėjai iš Ispanijos G. Aurrekoetxea ir A. Ensunza kalbėjo apie dialekto sampratos problemškumą, E. Vallsas (Ispanija), remdamasi katalonų tarmių pavyzdžiais, analizavo ribų efektą. V. Meiliūnaitė (Lietuva) nagrinėjo, kada ir kodėl pateikėjai renkasi vartoti skiriamuosius tarmės bruožus, užuot pasidavę vyraujančiai tendencijai šių bruožų atsisakyti. K. Kozhanovo (Rusija) ir B. Wiemerio (Vokietija) pranešimas buvo skirtas morfosintaksinio variantiškumo lietuvių tarmėse tyrimui.

Sekcijoje „Lingvistinė (mokslinė laboratorinė) dialektų vertė ir savivertė“ D. Pakalniškienė (Lietuva) ir J. Lubienė (Lietuva) analizavo somatonimų modelius ir motyvaciją, F. Cugno (Italija), F. Cusan (Italija) – leksikalizaciją

ir metaforizaciją. J. Škofic (Slovėnija) kalbėjo apie tarminius mikrotoponimus, J. N. Fodoras (Vengrija) gilinosi į tarminę onomastiką, su prūsų tarmių tikriniais daiktavardžiais supažindino G. Blažienė (Lietuva). Japonijos mokslininkai Sh. Ogawa, F. Inoue, Y. Hanzawa aptarė istorinį ir geografinį variantiškumą žodynuose bei tarmių žodynų pasikeitimus. A. Stafecka (Latvija) pasidalino išvalgomis apie pavardes kaip dialektologijos ir kalbų kontaktų tyrinėjimų šaltinį, M. Koletnik (Slovėnija) ir N. Šabec (Slovėnija) analizavo slovėnų ir anglų kalbų kontaktus, tarmės išlaikymą imigrantų bendruomenėse. S. Jērāne (Latvija) ir M. Hopej (Lenkija) pranešimai buvo skirti kalbinio kraštovaizdžio tyrimams.

Įvairių metodologijų kaitą, taikymą atskleidžiantys pranešimai perskaityti sekcijos „Kaupiamosios ir interpretacinės metodologijos dialektologijoje“ posėdžiuose. Kalbėta apie dialektometrijos ir kitais kiekybinės dialektologijos metodais atliktus tyrimus, žemėlapių rengimo ypatumus. Analizuota fonetika ir fonologija, morfologija, tarmės ir bendrinės kalbos kontaktai, aptartos transkripcijos taikymo galimybės ir problemos. Pranešimus skaitė D. Markus (Latvija), Y. Yamazaki (Švedija), L. Thöny (Šveicarija), G. Tillingeris (Švedija), Sh. K. Kayoko (Japonija), Y. Nakajima (Japonija), S. Matayoshi (Japonija), K. Shinsuke (Japonija), S. Yukako (Japonija), R. K. Faquire (Bangladešas), A. Leskauskaitė (Lietuva), Ch. Fukushima (Japonija), T. Onishi (Japonija), Y. Kumagai (Japonija), M. Bouzouita (Belgija), M. Castillo (Šveicarija), E. Pato (Kanada), L. Geržotaitė (Lietuva), H. Huangas (Kinija), Y. Zhu (Kinija), H. Ramischius (Vokietija), T. Legesse Feleke (Italija), V. Kardelis (Lietuva), Ch. Schneider (Šveicarija), R. Bakšienė (Lietuva), A. Čepaitienė (Lietuva), J. Jaroslaviėnė (Lietuva), J. Urbanaviėienė (Lietuva), A. Ivanickaja (Lietuva), D. Kiseliūnaitė (Lietuva), D. Jakulytė (Lietuva).

Baigiamajame posėdyje, kuriam temą pasiūlė mokslininkai M. Sawaki, Ch. Fukushima, F. Inoue, T. Onishi (Japonija) ir W. Heeringa, F. Hinskenas (Nyderlandai), klausytojams buvo pristatytos japonų ir olandų-flamandų dialektologijos mokyklos ir jų tarpusavio sąsajos.

Paskutinio Tarptautinio dialektologijos ir geolingvistikos kongreso posėdžio metu apibendrintas penkias dienas vykęs mokslo renginys. Pasidžiaugta plačia pranešimų tematika ir problematika, gausiu dalyvių skaičiumi. Iš viso perskaityta daugiau negu 80 mokslinių pranešimų (jų tezes galima rasti renginio interneto svetainėje <http://sidg2018.lt>). Svečiai dėkojo už puikų kongreso organizavimą. Puikių vertinimų, atsiliepimų išgirsta ir apie kongreso pažintinę kultūrinę programą: išvyką į Rumšiškės, Trakus, Kernavę, ekskursijas po Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmus, Vilniaus universitetą.

9-asis Tarptautinis dialektologijos ir geolingvistikos kongresas sudarė galimybę įvairių pasaulio šalių mokslininkams pasidalinti išvalgomis ir naujais požiūriais, metodologijų taikymu, pristatyti tyrimus, atkreipti dėmesį į vyraujančias

SIMONA VYNIAUTAITĖ

tendencijas. Dalinimasis mokslinė patirtimi, proga padiskutuoti, užmegzti dialogą tiek aktyviai dalyvaujant sekcijose, tiek neakademinėje aplinkoje, tikėtina, bus paskata naujoms idėjoms ir bendrų darbų pradžia bei tęsiai.

2021 m. 10-asis Tarptautinis dialektologijos ir geolingvistikos kongresas vyks Rumunijoje, Bukarešte.

Įteikta 2018 m. lapkričio 5 d.

SIMONA VYNIAUTAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva

simona.vyniautaite@lki.lt